

Rafał Majzner

Akademia Techniczno-Humanistyczna
w Bielsku-Białej

Muzyka jako czynnik rozwoju wyobraźni dziecka w wieku przedszkolnym – implikacje teoretyczne

Music as a factor favoring the development
of imagination of pre-school children
- theoretical implications

Wprowadzenie

Przygotowanie dziecka do życia w świecie nieustannych zmian, w którym nie sprawdzają się przestarzałe informacje czy standardowe recepty, wymaga pokierowania jego wychowaniem tak, by potrafiło uruchomić swoją wyobraźnię, realizować zmiany, zdobywać wiedzę i wykorzystywać ją w nowych sytuacjach¹. Stąd jednym z kluczowych celów wychowania przedszkolnego jest rozwój wyobraźni dziecka, w którym to procesie nauczyciel powinien wykazać wrażliwość zarówno na osiągnięcia, jak i potencjał, jaki dziecko posiada, wierzyć w jego możliwości rozwojowe i mieć „osobowość podnoszącą”, która pozwala nawiązać bliski kontakt z dzieckiem. Istotną rolę odrywa wspomaganie rozwoju dziecka poprzez „ukierunkowane uczestnictwo”. Chodzi tu o wzajemność procesu uczenia się, współgranie roli dziecka jako „praktykanta” i osoby dorosłej wspomagającej rozwój niekoniecznie poprzez jawne instrukcje dydaktyczne

¹ B. Sufa, *Rozwój wyobraźni twórczej dziecka w edukacji elementarnej*, „Roczniki Komisji Nauk Pedagogicznych” 2013, Tom LXVI, s. 145.

i automatyczne wykonywanie zadań². Od jakości edukacji, organizacji i warunków jej realizacji zależy, czy dziecko rozwinięte posiada możliwości. Edukacja w dzieciństwie jest szczególnie ważna ze względu na podatność psychiki na oddziaływania środowiska, naturalną ciekawość świata oraz ogromną aktywność dziecka³. Właśnie dlatego okres przedszkolny jest najważniejszy dla rozpoczęcia podstawowej edukacji muzycznej. Każde dziecko nosi w sobie muzykę spontaniczną, ma potrzebę muzycznej zabawy, śpiewu, gry, tańca, tworzenia własnych śpiewanek. Dzieci w wieku przedszkolnym chętnie tworzą swój muzyczny świat zabaw i zadziwiająco szybko uczą się wielu muzycznych czynności.

Muzyka to sztuka piękna przebiegająca w czasie, której materiałem są dźwięki i inne odgłosy (np. szmery), wydobywane przez głos ludzki i różnego rodzaju instrumenty muzyczne, posiada ona określoną głośność, czas trwania, sposób wykonania. Zawiera w sobie wartości estetyczne i ogólnopoznawcze. Muzyka jest środkiem kształcenia humanistycznego, uwrażliwiającego na wartości ludzkie. Efektywność wychowania przez muzykę wiąże się nie tylko z poziomem kultury muzycznej, ale również w znacznym stopniu warunkuje prawidłowy rozwój osobowości człowieka w ogóle, co ma szczególne znaczenie ze względu na obecnie przyjęty i propagowany model wszechstronnego kształcenia ogólnego. Muzyka pozwala człowiekowi na stworzenie własnej osobowości, między innymi: kształtuje wyobraźnię, a co za tym idzie, budzi potrzebę przeobrażania własnego otoczenia oraz tworzenia nowych wartości. Celem artykułu jest ukazanie istoty oddziaływań muzycznych podejmowanych wobec dziecka w wieku przedszkolnym ukierunkowanych na rozwój jego wyobraźni. Przedstawione refleksje teoretyczne stanowią próbę uzasadnienia tezy, głoszącej że różne formy oddziaływań muzycznych stosowane świadomie w przedszkolu zawierają ogromny potencjał edukacyjny i stanowią czynnik rozwoju osobowości dziecka.

² Zob. H.R. Schaffer, *Dziecko jako praktykant: Wygotkiego społeczno-poznawcza teoria rozwoju* [w:] *Psychologia dziecka*, red. H.R. Schaffer, Warszawa 2005.

³ M. Kwiatowska, Z. Topińska, *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 1978, s. 17.

Wyobraźnia dziecka w wieku przedszkolnym

Wyobraźnia jako proces poznawczy, odpowiedzialny za powstawanie wyobrażeń, definiowana jest jako: umiejętność przypomnienia lub wytworzenia w umyśle dowolnych obrazów przedmiotów, scen, zjawisk, sytuacji zaistniałych, hipotetycznych lub nie mogących zaistnieć w rzeczywistości wymaginowanej, czyli wyobrażonej⁴. Źródłem wyobraźni jest zmysł wzroku, który dostarcza człowiekowi najwięcej danych o świecie. Wyobraźnia to zdolność do wywoływania, przywoływania i kreowania obrazów umysłowych. „Przedrostek wy - wskazuje na dynamiczny charakter procesu przywoływania do istnienia obrazów umysłowych. Natomiast słowo obrazowanie określa proces przedstawienia w świadomości jakiegoś fragmentu rzeczywistości albo realnie istniejącej i już przeżytej, albo rzeczywistości wymaginowanej, czyli wyobrażonej”⁵. Naturalnym „przedłużeniem” wzroku jest zdolność do przywoływania obrazów umysłowych pozbawionych aktualnych informacji. Ta zdolność do wywoływania obrazów jest właśnie wyobraźnią, czyli jest to możliwość kreowania obrazów umysłowych o różnym stopniu szczegółowości⁶. Jan Szczepański do sfery wyobraźni zalicza różne dziedziny sztuki, w tym: poezję, literaturę, plastykę, muzykę, a więc wszystkie dziedziny sztuki. Dla niego jest ona wyrazem indywidualności. Według tego socjologa główną rzeczą w sztuce jest tworzenie własnego świata⁷. Rola wyobraźni, jako źródła strukturalizacji danych, jest szczególnie ważna w procesie odbioru dzieł sztuki. Dzięki tej dyspozycji przedmiot estetyczny staje się artystycznym, bo zostaje prześwietlony wyobraźnią człowieka⁸. Edwin Gordon podkreśla: „Wyobraźnia odgrywa wielką rolę w rozwoju człowieka i poznawaniu

⁴ E. Podrez, A. Czyż, *Wyobraźnia jako jaźń twórcza. Studia z etyki, literatury i sztuki*, Warszawa 2002, s. 8.

⁵ J. Górniewicz, *Kategorie pedagogiczne: odpowiedzialność, podmiotowość, samo-realizacja, tolerancja, twórczość, wyobraźnia*, Olsztyn 2001, s. 91.

⁶ *Ibidem*, s. 92.

⁷ J. Szczepański, *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1998, s. 147.

⁸ M. Magda-Adamowicz, *Muzyka a wyobraźnia dziecka przedszkolnego - kontekst teoretyczny [w:] Wartości w muzyce t. 6*, red. J. Uchyła-Zroski, Katowice 2014, s. 272.

świata, umożliwia przyswajanie wiedzy, wymagające przekroczenia poza czas, przywołane z pamięci⁹.

Około trzeciego roku życia dziecko wyraźnie odróżnia świat realny i fikcyjny. W jego świadomości zarysowują się dwie płaszczyzny: fantazji i marzeń oraz realnie spostrzeganych zdarzeń i zjawisk¹⁰. W drugiej fazie wieku przedszkolnego dziecko potrafi już lepiej kierować swymi wyobrażeniami, zwłaszcza gdy wykonuje interesującą je czynność lub zadania przy zajęciach muzycznych, plastycznych czy technicznych, a także podczas zabaw konstrukcyjnych. Wychowując dziecko należy rozbudzać jego twórczą wyobraźnię, dbając zarazem by nie zatracalo poczucia rzeczywistości, w sposób łagodny i taktowny oddzielać zdarzenia prawdziwe od wytworów dziecięcej fantazji, by nie wypaczyć rozwoju wyobraźni dziecka¹¹.

Pierwszym kierunkiem rozwoju wyobraźni jest przekształcanie się wraz z wiekiem wyobraźni mimowolnej w wyobraźnię dowolną: kierowaną i twórczą. Małe dziecko, u którego przeważa wyobraźnia mimowolna, snuje obrazy, nadając swobodny bieg swym skojarzeniom. Dlatego też wyobraźnia mimowolna jest bujną, a nawet wybujałą wyobraźnią¹².

Stan animizmu u małych dzieci przedstawia początki wyobraźni twórczej. Pierwszym elementem jest wyobrażenie lub grupa wyobrażeń, które obejmują w posiadanie świadomość. Jest to autosugestia pochodząca od samego dziecka. Dziecko przemienia materię nieożywioną w ożywioną (np. kawałek drewna w osobę), bo widzi tylko wyobrażenie nawiedzające jego umysł, a nie materię, która je wywołuje. Owa siła twórcza, nadająca wyobrażonej rzeczy wszystkie atrybuty rzeczywistości, wynika z wiary, bez której natura wyobraźni jest zupełnie niezrozumiała¹³. Wyobraźnia twórcza pojawia

⁹ E. Gordon, *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci*, Kraków 1997, s. 36.

¹⁰ M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Warszawa 1992, s. 117.

¹¹ H. Spionek, *Psychologia wychowawcza dla rodziców*, Warszawa 1962, s. 76.

¹² M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa ...* op. cit., s. 113.

¹³ E. Zwolińska, *Rozwój wyobraźni muzycznej a funkcje percepcyjno-motoryczne*

się około czwartego lub piątego roku życia. Zapowiada ona rozwój umysłu wyższy nad średni i może być także cechą budzącego się powołania.

Drugi kierunek rozwoju wyobraźni polega na coraz większym usamodzielnianiu się tej funkcji, tzn. na stopniowym wyodrębnianiu się jej od czynności percepcyjnych. Twory wyobraźni dziecięcej wydają się nam niezwykle i niecodzienne, gdyż nie uprzytamniamy sobie ich związku z niedokładnymi, synkretycznymi spostrzeżeniami dziecka. Małe dziecko nie orientuje się dobrze w przestrzeni, wyróżnia głównie zewnętrzne cechy przedmiotów, dlatego wyobraża sobie świat zabawek podobnie jak świat rzeczy realnych¹⁴.

Wyobrażenia możemy podzielić na dwie grupy. Pierwszą z nich określa się mianem wyobrażeń odtwórczych. Są one odnową dawnych spostrzeżeń. Szczególny charakter mają wśród nich obrazy ejdetyczne, które cechują się fotograficzną dokładnością¹⁵. Wyobraźnia dziecka jest ściśle związana z jego spostrzeżeniami. Najpierw odtwarza ono to, co naprawdę widziało, a dopiero później przekształca w wyobraźni swoje spostrzeżenia. Pierwsze przejawy wyobrazeniowej reprezentacji świata można zauważyć już u niemowląt, gdy poszukują przedmiotu, który zniknął z pola widzenia. Dziecko ujmuje przedmiot w przestrzeni i w czasie, zachowując jego obraz wówczas, gdy przestaje go spostrzegać. Wyobraźnia małego dziecka jest więc również powiązana z jego realnymi doznaniem, a wyobrażenia te są bardziej zbliżone do niedokładnych przypomnień niż do twórczych, świadomych przekształceń uprzednio spostrzeżonych elementów. Dowodem są wczesne zabawy tematyczne, w których dzieci odtwarzają proste czynności codzienne, np. usypiają lalkę itp. Już w nich można jednak zauważyć początki funkcji symbolicznej, zdolność wyobrażania sobie przedmiotów lub sytuacji, aktualnie nie spostrzeganych oraz umiejętność posługiwania się znakami lub symbolami oznaczonych elementów rzeczywistości, np. gdy dziecko karmi lub usypia lalkę.

w młodszym wieku szkolnym: badania muzycznej aktywności umysłowej, Bydgoszcz 1997, s. 36.

¹⁴ Ibidem, s. 36-37.

¹⁵ Zob. M. Jankowska, *Zarys psychologii*, Warszawa 2005.

Wyobrażenie odtwórcze umożliwia dziecku uświadamianie sobie przedmiotów i zjawisk, które kiedyś widziało, słyszało, czuło itp. Dzieci w wieku przedszkolnym odtwarzają wcześniej usłyszaną muzykę np. na zajęciach muzycznych, w audycjach muzycznych lub spektaklach operowych dostosowanych do ich możliwości percepcyjnych. W ten sposób odnawiają w świadomości słuchowy obraz zjawiska. Ten proces w edukacji muzycznej małego dziecka zachodzi m.in. podczas uczenia się przez dzieci piosenek. Coraz częściej interesuje je w piosence nie tylko treść, ale i melodia. Podczas zabaw rytmicznych, gdzie dziecko kojarzy schematy rytmiczne, potrafi sobie wyobrazić dopowiedzenie takiego schematu, skojarzyć zmiany itp. Oczywiście również w skojarzeniu ruchu z muzyką w zabawach ruchowych, podczas percepcji muzyki oraz oddawania dźwiękiem wokalnym lub instrumentalnym np. zjawisk przyrody czy emocji. Proces ten zachodzi również podczas rozróżniania przez dzieci barwy niektórych instrumentów muzycznych, np. skrzypiec, klarnetu, trąbki, wiolonczeli, a także podczas rozpoznawania znanych sobie utworów i określania ich charakteru. Marzena Magda-Adamowicz podkreśla: „W wyobrażeniach odtwarzamy główne cechy zjawiska muzycznego, omijając wiele drobnych, drugorzędnych. Czasami następuje też mieszanie się różnych spostrzeżeń słuchowych. Wyobrażenie więc nie jest ścisłym odtworzeniem dawnych spostrzeżeń, mogą pojawiać się zupełnie nowe cechy. Zatem wyobrażenie może być nawet deformacją wcześniej dokonanych spostrzeżeń. Niektóre wyobrażenia są odnawiane w świadomości poprzez przypominanie dawnych przeżyć lub przybywanie co jakiś czas w podobnych sytuacjach muzycznych”¹⁶. Drugą grupę wyobrażeń określa się mianem wyobrażeń twórczych. Mogą być one tworzone jako kombinacja znanych elementów (centaur) lub też jako coś zupełnie nowego (dzieło naukowe, plastyczne, utwór muzyczny)¹⁷. Roger Scruton twierdzi, że: „wolność procesów myślowych wyobraźni przejawia się (...) w dobrowolnym charakterze doświadczeń, które od nich zależą. Nie możesz nakazać komuś, by

¹⁶ M. Magda-Adamowicz, *Muzyka a wyobraźnia dziecka przedszkolnego...*, op. cit., s. 273.

¹⁷ Zob. M. Jankowska, *Zarys psychologii*, Warszawa 2005.

uwierzył, że księżyc jest zrobiony z sera, ale można mu kazać, by to sobie wyobraził¹⁸. Twórcze wyobrażenia u dzieci w wieku przedszkolnym występują np. podczas improwizacji ruchowej dzieci do muzyki, podczas wyobrażeń różnych historyjek do słuchanej muzyki, podczas tworzenia własnych melodii do krótkiego tekstu, w trakcie improwizacji rytmicznych i melodycznych a także w trakcie improwizacji plastycznych podczas słuchania muzyki. Wyobrażenia te powstają w umyśle dziecka z wcześniej nieobserwowanych zjawisk muzycznych z wykorzystaniem fantazji.

O dzieciach przedszkolnych mówi się często, że mają bujną wyobraźnię. Potrafią zmyślać fakty i zdarzenia, które nie wydarzyły się w rzeczywistości, przeżywają czytane im bajki lub opowiadania tak jakby działały się one naprawdę, a w zabawach tematycznych utożsamiają się nawet z fantastycznymi postaciami z bajek czy baśni. Dziecko zachowuje się czasami tak, jakby żyło w innym świecie - w świecie wyobraźni i fikcji - nie dostrzegając realnej, otaczającej rzeczywistości: ożywia przedmioty martwe, kształtuje rośliny i zwierzęta na podobieństwo i obraz ludzi¹⁹. Wyobraźnia ściśle łączy się z podstawową działalnością dziecka - jego zabawą oraz twórczością artystyczną.

Formy edukacji muzycznej a wyobraźnia dziecka

W wyniku właściwej realizacji celów wychowania muzycznego dziecko przejawia postawę emocjonalno – poznawczą oraz wrażliwość na muzykę, zamięłowanie do śpiewu i ruchu przy muzyce, zainteresowanie utworami muzycznymi, potrzebę muzycznej działalności i własnych prób w tym zakresie. Zagadnienia w obrębie umuzykalnienia, sugerowane przez program obejmują: wyrabianie umiejętności słuchania i śpiewania piosenek oraz rozwijanie wrażliwości słuchowej i umiejętności odbierania muzyki; kształcenie umiejętności gry na instrumentach; rozwijanie inwencji muzycznej i ruchowej. Zgodnie z aktualną koncepcją wychowania muzycznego

¹⁸ R. Scruton, *The Aesthetics of Music*, Oxford 1997, s. 90.

¹⁹ M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa...*, op. cit., s. 106.

mamy do dyspozycji różne formy aktywności dziecięcej:

- śpiew i mowę,
- ruch przy muzyce,
- grę na instrumentach,
- aktywne słuchanie muzyki,
- tworzenie muzyki (improvizacja).

Muzyka ma znaczący wpływ na rozwijanie wyobraźni dziecięcej, poprzez możliwość rejestrowania nowych spostrzeżeń i wyrażania ich w wyobrażeniach. Zajęcia umuzykalniające w przedszkolu pozwalają na rozwój wyobraźni poprzez wszystkie formy aktywności muzycznej. Ważnym elementem występującym w ramach każdej z form aktywności muzycznej dziecka jest rozwijanie twórczej jego inwencji. Program przedszkolny preferuje formy ekspresyjne (śpiew i mowa, ruch, gra na instrumentach) sugerując ich dominację nad formami percepcyjnymi (słuchanie muzyki). Fakt ten tłumaczą predyspozycje psychofizyczne dziecka, co z kolei wiąże się z potrzebą dostarczania dzieciom różnych form czynnego, twórczego kontaktu z muzyką²⁰.

Zdaniem współczesnych badaczy dzieci przedszkolne nie potrafią odróżnić tych elementów muzycznych, które pozostają stałe od tych, w których wprowadzono zmiany, gdyż dziecko koncentruje się na jednym elemencie czy aspekcie sytuacji, pomija inne i nie uwzględnia ich wzajemnego stosunku. Wiesława Aleksandra Sacher nadmienia, że dzieci w wieku przedszkolnym podejmują próbę aktywności muzycznej w formie śpiewu, dźwiękogestów, gry na instrumencie, klaskanie, tupanie, itp.. Okres ten charakteryzuje się łączeniem tych form z motorycznością ruchową²¹. Chcąc więc wprowadzić dzieci przedszkolne w świat muzyki artystycznej, tak aby nie postrzegały jej jako obcej i trudnej, można to zrobić zdaniem w dwojaki sposób:

- upraszczając fragmenty utworów muzycznych poprzez tzw. „roz-

²⁰ H. Danel-Bobrzyk, *Muzyka inspiratorem działań plastycznych dziecka w wieku przedszkolnym* [w:] *Rozwój dziecka i jego stymulacja w instytucjach wychowania przedszkolnego. Wybrane zagadnienia z teorii i metodyki wychowania przedszkolnego*, red. H. Danel-Bobrzyk, A. Winiańska, Katowice 1995, s. 29.

²¹ W.S. Sacher, *Słuchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci*, Kraków 1999, s. 22.

rywkowe” aranżacje, traktując ten zabieg jako „ułatwiający” słuchanie muzyki,

- przedstawiając dzieciom logiczne fragmenty utworów (w możliwej dla danego utworu formie aktywności).

Własna aktywność dziecka np.: gra, śpiew, ruch z muzyką, teatralizacja lub rysunek będą wspomagać skierowanie zainteresowania i uwagi, będą tym bodźcem, który wzmocni zapoznanie i zapamiętywanie²². Ponieważ słuch harmoniczny rozwija się u dzieci znacznie później od innych zdolności muzycznych mają one trudności z wyróżnieniem dźwięków składowych w interwałach harmonicznym. Dopiero dzieci 5-6 letnie potrafią wyrażać swój stosunek do konsonansów i dysonansów, zwykle podobają im się sekundy i septymy (wielkie i małe), natomiast preferują tercje (wielką i małą) jako przyjemnie brzmiące²³.

Jednak słuchanie muzyki ma nieodzowny wpływ na kształtowanie i rozwój wyobraźni dziecięcej, dlatego Ewa Lipska i Maria Przychodzińska zajmując ostrożne stanowisko wobec możliwości percepcyjnych dzieci stwierdziły, że zarówno kształcenie uwagi, zdolności spostrzegania, pamięci, wyobraźni, jak i rozwój uczuć estetycznych są istotnym celem wychowania muzycznego, dlatego uzasadnione jest włączenie do programów słuchania muzyki również wybranych fragmentów większych i percepcyjnie trudniejszych dzieł²⁴.

Zabawa, a szczególnie zabawa dowolna, na którą składają się: ruch, gest, taniec, muzyka (śpiew i gra na instrumentach) oraz słowo, pozwala na odtworzenie przeżyć związanych z percepcją muzyki oraz na spostrzeżenia składników dzieła muzycznego takich jak rytm, dynamika, agogika, interpretacja itd. i ich spontaniczne wyobrażenia. Ta prymitywna sztuka prapoczątków jest synkretyczna, składa się na nią: ruch, gest, taniec, muzyka (śpiew i gra na instrumentach) oraz słowo²⁵.

²² Ibidem, s. 22.

²³ D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1990, s. 23.

²⁴ E. Lipska, M. Przychodzińska, *Muzyka w nauczaniu początkowym*, Warszawa 1991, s. 218.

²⁵ D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego ...*, op. cit., s. 13.

W zabawach, których tworzywem jest słowo, rodzi się rytm, artykulacja, brzmienie. Rytm powstaje z rytminizacji słów. Różne sposoby artykulacji tego samego tekstu, a również wypowiedanie go w różnym tempie i w sposób zróżnicowany pod względem dynamicznym, nadaje mu różne znaczenie emocjonalne i uwrażliwia w ten sposób na rolę najprostszycy elementów w tworzeniu wyrazu w muzyce. Dodanie do zabaw rytmiczno - artykulacyjnych instrumentów perkusyjnych i śpiewu opartego na najprostszycy motywach wzbogaca rytmikę i brzmienie.

Ćwiczenia i zabawy rytmiczne są środkiem ekspresji dziecka. Poprzez różnego typu zabawy, opowieści ruchowe i taniec dziecko wyzwala energię, przejawia radość życia. Maria Wieman pisze, że ćwiczenia i zabawy rytmiczne są także środkiem ekspresji dziecka. Pierwszym językiem emocjonalnym, poza krzykiem, jest gest. Poprzez dowolne zabawy, opowieści ruchowe, taniec, dziecko wyzwala swoje siły, przejawia swą radość życia²⁶. M. Przychodzińska podkreśla, że ruch rodzi się spontanicznie w trakcie zabawy i jest swobodny, ewaluowany wyobrażeniem sobie różnych sytuacji i tematów. Początkowo skromny, z biegiem czasu staje się urozmaicony i bogaty²⁷. Zofia Burowska natomiast nadmienia, że w metodzie Orffa nie ma ścisłych reguł, według których ruch jest formowany. Nie ma też szczególnej dbałości o piękno gestu. Jest za to swobodna, spontaniczna realizacja rytmu za pomocą ruchu, wspólne „wymyślanie” układów rytmicznych²⁸. Zabawy dzieci w wieku przedszkolnym są przeważnie krótkie, a każdy nowy bodziec wywołuje u nich nowe skojarzenia, tworząc kolejną sytuację zabawową.

Improwizacja to kolejna forma umuzykalnienia dzieci w przedszkolu stosowana w celu rozwijania wyobraźni dziecka. Rozwija wyobraźnię poprzez spontaniczne i ukierunkowane działania ruchowe, wokalne i instrumentalne. Oznacza to, że jest ona albo spontaniczną wypowiedzią dziecka, które odczuwa emocjonalną potrzebę takiej wypowiedzi i improwizuje jak umie, albo jest ona poddana pewnej

²⁶ M. Wieman, *A czy wy tak potraficie*, Warszawa 1988, s. 5.

²⁷ D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego ...*, op. cit., s. 14.

²⁸ Z. Burowska, *Współczesne systemy wychowania muzycznego*, Warszawa 1976, s. 41.

dyscyplinie muzycznej. Improwizacja swobodna według Przychoździńskiej, to często np. „umuzycznianie” wierszy, baśni, opowieści. Stosowane są tu instrumenty, śpiew, recytacja swobodna pod względem rytmicznym i zrytmizowana. W ten sposób powstają utwory naiwne i proste. Improwizacja zdyscyplinowana ma inny charakter. Stawia ona dzieciom różne zadania muzyczne, które mogą dotyczyć rytmu, melodii i całej formy²⁹. Zadania improwizacyjne z wyznaczoną dyscypliną muzyczną podkreślają, że w procesie wychowania muzycznego, wykorzystując synkretyczną zabawę dziecięcą, dąży się jednak do „porządkowania” muzyki, uczenia podstawowych zasad nią rządzących.

Odbieranie dzieł sztuki, także muzycznych, wspierane jest działaniem wyobraźni i tym różni się od poznania w codziennym życiu. Wyobraźnia wykracza poza to, co dane w doświadczeniu zmysłowym. Pozwala przenosić pojęcia ze świata rzeczywistego do sfery intencjonalnej, przez co sprawia, że tracą one pierwotne, dosłowne znaczenie. Postrzeganym danym przypisuje własności, które w odniesieniu do świata materialnego zyskują status metafory³⁰.

Podsumowanie

Muzyka towarzyszy człowiekowi w różnych sytuacjach życiowych. Dzięki udoskonaleniu sposobów utrwalania i odtwarzania dźwięków wzbogaciły się możliwości i formy naszego kontaktu z muzyką. Jesteśmy nią otoczeni, płynie ona wszędzie, słyszymy ją, ale nie zawsze słuchamy. „Dla wielu kontakty z muzyką są jedynie miłym sposobem spędzania czasu, źródłem przyjemności. Tymczasem mogą być one również ogromną i niepowtarzalną szansą rozwoju pełnej, integralnej osobowości. Stąd ich miejsce w edukacji szkolnej i przedszkolnej. Stymulując różne sfery aktywności, muzyka budzi różnorakie przeżycia, przez pryzmat których dziecko zdobywa poszerzoną wiedzę o świecie, kulturze i sobie samym”³¹.

²⁹ D. Malko, *Metodyka wychowania muzycznego ...*, op. cit., s. 14.

³⁰ E. Schreiber, *Metafora i siła wyobraźni. Z problemów estetyki muzyki*, „Res Facta Nova” 2008, nr 10 (19), s. 4.

³¹ Ł. Dawid, *O lingwistycznych i komunikacyjnych aspektach kontaktów dziecka*

Funkcją wyobraźni jest zdolność przetwarzania wyobrażeń i tworzenia nowych oraz aktywność umysłu uczestnicząca we wszystkich procesach myślowych. By rozwijać wyobraźnię dzieci, nauczyciel powinien wspierać spostrzeżenia i wyobraźnię dziecka, wzbogacać jego doświadczenia muzyczne, stosować zasadę indywidualizacji i konsekwencji³². E. Gordon dowodzi, że od jakości świadomego spostrzegania struktur brzmieniowych zależy poziom rozumienia utworu³³. Dziecko w wieku przedszkolnym potrafi posługiwać się przy rozwiązywaniu zadań wyobraźnią dowolną, kierowaną i twórczą - nie tylko kopiuje, imituje to, co tkwi w jego doświadczeniach sensorycznych i społecznych, lecz także twórczo przekształca materiał, w tym także materiał muzyczny, jakim otrzymuje do dyspozycji od otoczenia. Umożliwia mu to bogata wyobraźnia, zdolność do fantazjowania, umiejętność improwizowania, niezwykła pomysłowość i duża produktywność wyrażania fantazji, marzeń i pragnień werbalnie i w innych formach dziecięcej ekspresji, jeżeli ma stworzone ku temu warunki³⁴.

Ze względu na naturalnie odczuwaną przez dziecko potrzebę kontaktu z muzyką i intensywność rozwoju jego procesów poznawczych stosowanie różnych form muzycznych w przedszkolu może stanowić skuteczny czynnik rozwoju jego wyobraźni.

Bibliografia

- Burowska Z., *Współczesne systemy wychowania muzycznego*, Warszawa 1976.
- Danel-Bobrzyk H., *Muzyka inspiratorem działań plastycznych dziecka w wieku przedszkolnym* [w:] *Rozwój dziecka i jego stymulacja w instytucjach wychowania przedszkolnego. Wybrane zagadnienia z teorii i metodyki wychowania przedszkolnego*, red. H. Danel-Bobrzyk, A. Winiarska, Katowice 1995.
- Dawid Ł., *O lingwistycznych i komunikacyjnych aspektach kontaktów dziecka z muzyką* [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Kraków 2000.

z muzyką, [w:] *Dziecko w świecie muzyki*, red. B. Dymara, Kraków 2000, s.165.

³² M. Magda-Adamowicz, *Muzyka a wyobraźnia dziecka przedszkolnego...*, op. cit., s. 280.

³³ E. Gordon, *Umuzycznianie niemowląt ...*, op. cit., s. 34-50.

³⁴ E. Płóciennik, *Rozwijanie zdolności dziecka w wieku przedszkolnym* [w:] *Poznać - Zrozumieć - Doświadczyć. Teoretyczne podstawy praktycznego kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji*, red. I. Bonar, J. Buła, Kraków 2011, s. 200.

- Gordon E., *Umuzycznianie niemowląt i małych dzieci*, Kraków 1997.
- Górniewicz J., *Kategorie pedagogiczne: odpowiedzialność, podmiotowość, samo-realizacja, tolerancja, twórczość, wyobraźnia*, Olsztyn 2001.
- Jankowska M., *Zarys psychologii*, Warszawa 2005.
- Kwiatowska M., Topińska Z., *Pedagogika przedszkolna*, Warszawa 1978.
- Lipska E., Przychdzińska M., *Muzyka w nauczaniu początkowym*, Warszawa 1991.
- Magda-Adamowicz M., *Muzyka a wyobraźnia dziecka przedszkolnego - kontekst teoretyczny* [w:] *Wartości w muzyce, t. 6*, red. J. Uchyla-Zroski, Katowice 2014.
- Malko D., *Metodyka wychowania muzycznego w przedszkolu*, Warszawa 1990.
- Płóciennik E., *Rozwijanie zdolności dziecka w wieku przedszkolnym* [w:] *Poznać – Zrozumieć – Doświadczyć. Teoretyczne podstawy praktycznego kształcenia nauczycieli wczesnej edukacji*, red. I. Bonar, J. Buła, Kraków 2011.
- Podrez E., Czyż A., *Wyobraźnia jako jaźń twórcza. Studia z etyki, literatury i sztuki*, Warszawa 2002.
- Przetacznik-Gierowska M., Makiello-Jarża G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Warszawa 1992.
- Sacher W. S., *Słuchanie muzyki i aktywność artystyczna dzieci*, Kraków 1999.
- Schaffer H.R., *Dziecko jako praktykant: Wygotskiego społeczno-poznawcza teoria rozwoju* [w:] *Psychologia dziecka*, red. H.R. Schaffer, Warszawa 2005.
- Schreiber E., *Metafora i siła wyobraźni. Z problemów estetyki muzyki*, „Res Facta Nova” 2008, nr 10 (19).
- Scruton R., *The Aesthetics of Music*, Oxford 1997.
- Spionek H., *Psychologia wychowawcza dla rodziców*, Warszawa 1962.
- Szczepański J., *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1998.
- Sufa B., *Rozwój wyobraźni twórczej dziecka w edukacji elementarnej*, „Roczniki Komisji Nauk Pedagogicznych” 2013, tom LXVI.
- Wieman M., *A czy wy tak potraficie*, Warszawa 1988.
- Zwolińska E., *Rozwój wyobraźni muzycznej a funkcje percepcyjno-motoryczne w młodszym wieku szkolnym: badania muzycznej aktywności umysłowej*, Bydgoszcz 1997.

Streszczenie

Autor artykułu przedstawia definicję wyobraźni jej typy i kierunki roz-

woju. Celem artykułu jest ukazanie istoty oddziaływań muzycznych podejmowanych wobec dziecka w wieku przedszkolnym ukierunkowanych na rozwój jego wyobraźni. Przedstawione refleksje teoretyczne stanowią próbę uzasadnienia tezy, głoszącej że różne formy oddziaływań muzycznych stosowane świadomie w przedszkolu zawierają ogromny potencjał edukacyjny i stanowią czynnik rozwoju osobowości dziecka.

Słowa kluczowe: wyobraźnia, muzyka, formy wychowania muzycznego, dziecko

Abstract

The author presents the definition of imagination, its types and directions of development. The purpose of the following article is to present the essence of the influence of music on a preschool child targeting at the development of the child's imagination. The presented theoretical reflections are an attempt to justify the thesis saying that various forms of musical interactions consciously applied in kindergarten contain enormous educational potential, and are a factor favoring the development of the child's personality.

Key words: imagination, music, forms of musical education, child